

Sommige foto's laat je liever ongezien

Ditmaal aandacht voor onder meer twee boeken met oorlogsfotografie – 'De Grote Oorlog 1914-'18' en 'War Porn' – en een mooie heruitgave van Jim Goldbergs 'Rich and Poor'.

Al sinds de jaren tachtig geeft Jim Goldberg (1953) op geheel eigen wijze uiting aan zijn maatschappelijk engagement. Twee fotoboeken van zijn hand kregen een plaats in 'The Photobook' van Parr en Badger, namelijk 'Raised by Wolves' (1995) en 'Open See' (2009). Arme mensen, eenzame ouderen, dakloze kinderen, vluchtelingen, slachtoffers van mensenhandel staan centraal in zijn werk. Op zichzelf niet uitzonderlijk, maar het is vooral de manier waarop de Amerikaanse Magnum-fotograaf deze groepen onder de aandacht brengt, die hem zo bijzonder maakt. Zo werkt hij met fotocollages en video-installaties en ruimt hij een grote plaats in voor het geschreven woord. Fotografie en tekst vormen een sterke combinatie in 'Rich and Poor', Goldbergs eerste fotoboek. Het werd in 1985 gepubliceerd en omvat een reeks portretten van arme en rijke mensen die ook aan het woord komen in korte teksten. Het boek bestaat uit twee delen, zoals rijk en arm ook vaak in het echte leven in gescheiden werelden leven.

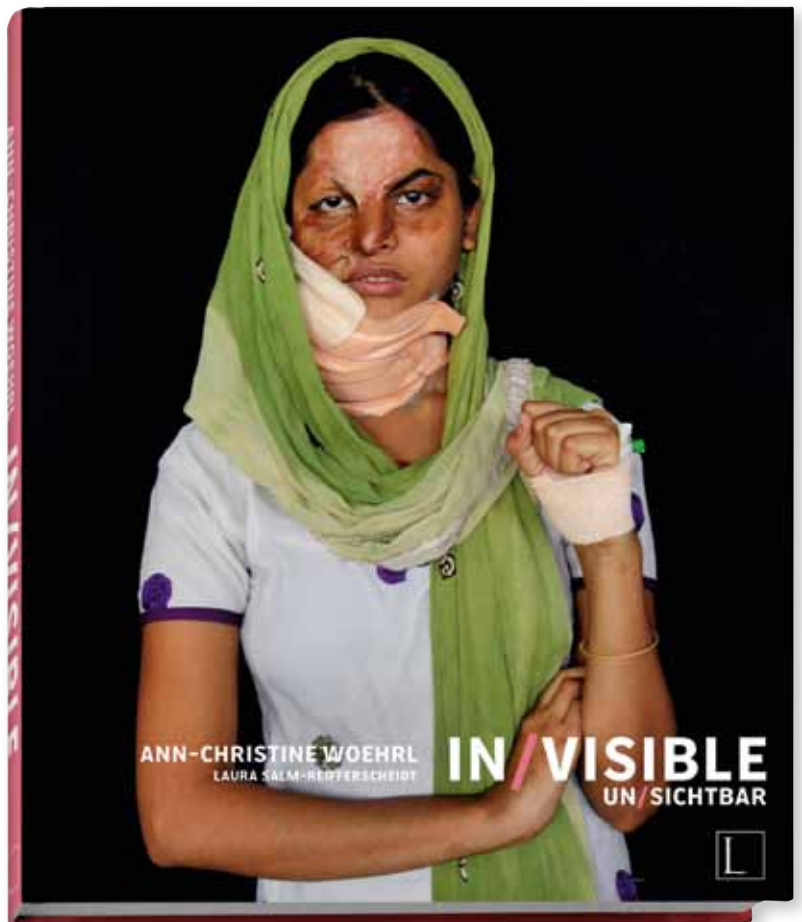
De teksten – vaak commentaar op de foto – zijn door de geportretteerden met de hand geschreven en worden zo ook bij de foto's geplaatst. De kijker ziet dus zowel de personen als hun woorden én handschrift. Het is alsof je daardoor nog dichterbij hen komt en ook meer gestimuleerd wordt om te denken over je medemensen en jezelf. 'I love David but he is too fragile for a rough father like me', schrijft een man bij de foto die van hemzelf en zijn zoontje gemaakt is in een vervallen hotelkamer.

Die kleine David blijkt, eenmaal volwassen en dakloos, vermoord te zijn. Dat lezen we in Goldbergs nawoord van de onlangs verschenen heruitgave van het boek. Feitelijk gaat het om een herziene uitgave, prachtig van uitvoering. Want hoewel de fotograaf weinig veranderde aan het oorspronkelijke

boekontwerp, heeft hij het geheel nog sterker gemaakt door close-ups en meer foto's van dezelfde persoon op te nemen. Bovendien is de drukwaliteit een wereld van verschil met de oude uitgave. Helemaal aan het einde wacht de kijker nog een verrassing in de vorm van een los boekje dat in het schutblad is gestoken. Of eigenlijk is het een leporello: aan de ene kant volg je via fotocollages een weg in een sjeke wijk, aan de achterkant een enigszins verloederde buurt – zo dicht bij elkaar en tegelijk zo ver van elkaar leven arm en rijk in Goldbergs woonstad San Francisco.

■ Jim Goldberg: *Rich and Poor*
Steidl
ISBN 978-3-86930-688-9
Prijs €65,-

Voor het leven verminkt door zuur of vuur. Dat zijn de 48 vrouwen die de Duitse fotografe Ann-Christine Woehrl portretteerde voor haar boek 'In/visible

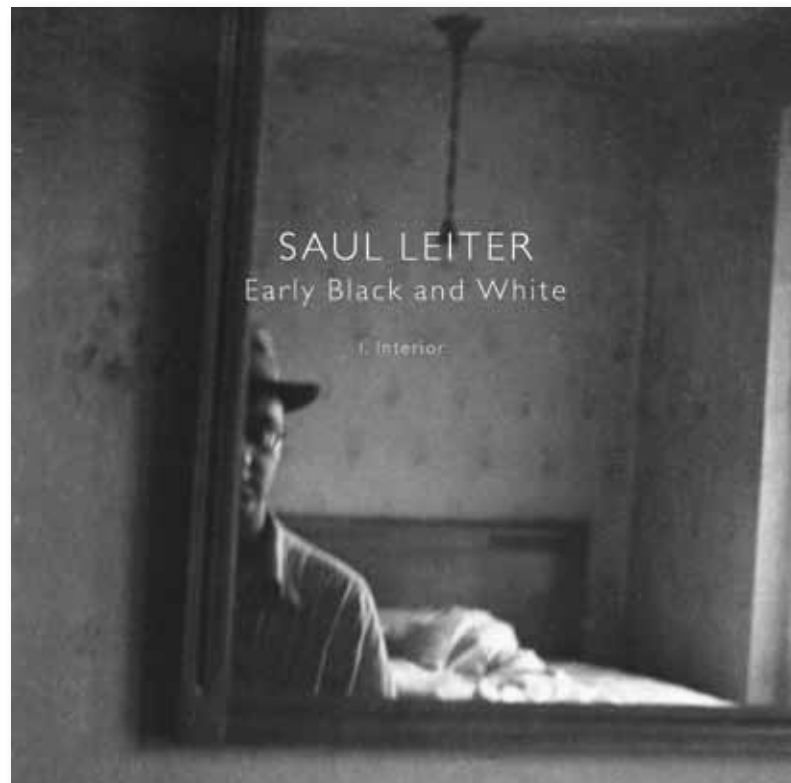
– Un/sichtbar'. Vrouwen uit Pakistan, India, Bangladesh, Nepal, Cambodja en Oeganda. De ene vrouw werd door haar man gedwongen om zoutzuur te drinken uit onvrede over de bruidsschat, de andere werd door haar man en schoonmoeder overgoten met zuur en in brand gestoken na bevallen te zijn van een meisje. En zo zijn er nog 46 andere gruwelijke verhalen, meestal in een paar regels samengevat.

De titel van het tweetalige boek waarin de portretten en verhalen bijeengebracht zijn, is fraai gekozen. Want deze vrouwen hebben niet alleen vreselijk lichamelijk te lijden (gehad), ze worden ook vaak door hun omgeving genegeerd, alsof ze niet bestaan, onzichtbaar zijn. En de Duitse fotografe maakt hen als het ware weer zichtbaar, geeft hen een gezicht. Dat doet zij op de eerste plaats door hen prachtig te fotograferen in hun mooiste kleren tegen een zwarte achtergrond. Door die zwarte achtergrond worden ze bijna letterlijk losgemaakt van hun dagelijkse omgeving, worden het individuele personen met een eigen wil en waardigheid. En zo kijken ze vaak ook in de lens: hier ben ik. Ze lijken een niet kapot te krijgen schoonheid uit te stralen – en sommigen lachen er ook bij. Niet dat de fotografe het mooier voor wil stellen dan het is. Maar hoe zwaar gehavend de gezichten en andere lichaamsdelen van deze vrouwen ook zijn, ze worden niet neergezet als slachtoffers.

In het tweede deel van het boek heeft Woehrl ook zes minifotoreportages opgenomen waarin een klein stukje te zien is uit het dagelijks leven van zes geïnterviewde vrouwen. Als laatste komt de 25-jarige Oegandese Flavia aan het woord, in 2009 door een onbekende indringer met zuur overgoten. Jarenlang verborg ze haar gezicht achter een sjaal en droeg ze een pruik. Maar inmiddels heeft ze zichzelf geaccepteerd. "Mensen moeten me maar accepteren zoals ik ben", zegt ze. "Ik kijk in de spiegel, laat me fotograferen, maak me op. Ik heb geleerd om meer waardering te hebben voor innerlijke schoonheid, ook bij andere mensen."

Een bijzonder boek.

■ **Ann-Christine Woehrl: In/visible - Un/sichtbar.** Laura Salm-Reiferscheidt (t) Edition Lammerhuber
ISBN 978-3-901753-72-5
Prijs €49,90

De Amerikaanse schilder en fotograaf Saul Leiter (1923-2013) hoort bij mijn favorieten. Internationale erkenning kreeg hij pas na zijn tachtigste. Daar had hij het overigens ook zelf naar gemaakt want hij werkte liever ongestoord verder en taalde niet naar roem. Hij prees zich zelfs gelukkig, jarenlang genegeerd te zijn want zo kon hij zijn eigen weg volgen 'en leerde ik zien wat anderen niet zien'. En we praten dan over iemand die samen met grootheden als Diane Arbus en Weegee tot de New York School of Photography gerekend wordt.

Leiter begon al in de jaren veertig te fotograferen in kleur en geldt als een van de grote 20ste eeuwse pioniers op dat gebied. Zijn belangrijkste werkterrein lag dicht bij huis, in East Village, New York. Hier vond hij de schoonheid letterlijk op straat. Soms haast magisch realistisch, soms eerder abstract bouwt hij zijn composities op met zulke elementen als weerspiegelingen, reclameborden, verkeerslichten, schaduwen en mensen. Ja, ook mensen, al zijn dat vaak eerder stukjes in een mozaïek dan herkenbare personen.

Ik maakte voor het eerst kennis met dit werk via het prachtige boek 'Saul Leiter

Early Color' dat Steidl in 2006 publiceerde. Acht jaar later, kort na de dood van de meester, komt dezelfde uitgever – in samenwerking met The Howard Greenberg Library – met een vervolgpublishatie waarin een selectie van het vroege zwart-wit werk van Leiter getoond wordt. Het gaat zelfs om twee boeken, ondertiteld met 'Interior', respectievelijk 'Exterior'. In het eerste boek staan voornamelijk foto's die binnenskamers genomen zijn en dan vaak van personen uit eigen kring, van familieleden tot kinderen van vrienden. Ik werd met name verrast door zijn intieme portretten van geliefdes, waaronder enkele (half)naakten. In 'Exterior' neemt Leiter ons weer de straat op, maar ditmaal dus in zwart-wit. En hier raak ik minder onder de indruk en mis ik vaak de kleur.

De publicatie gaat vergezeld van interessante teksten van Jane Livingston en Max Kozloff. Saul Leiter 'is geen fantast maar een zoeker naar het ongewone in het alledaagse', zo schrijft de laatste.

■ **Saul Leiter: Early Black and White** Twee delen Steidl/Howard Greenberg Library
ISBN 978-3-86521-413-3
Prijs €68,-

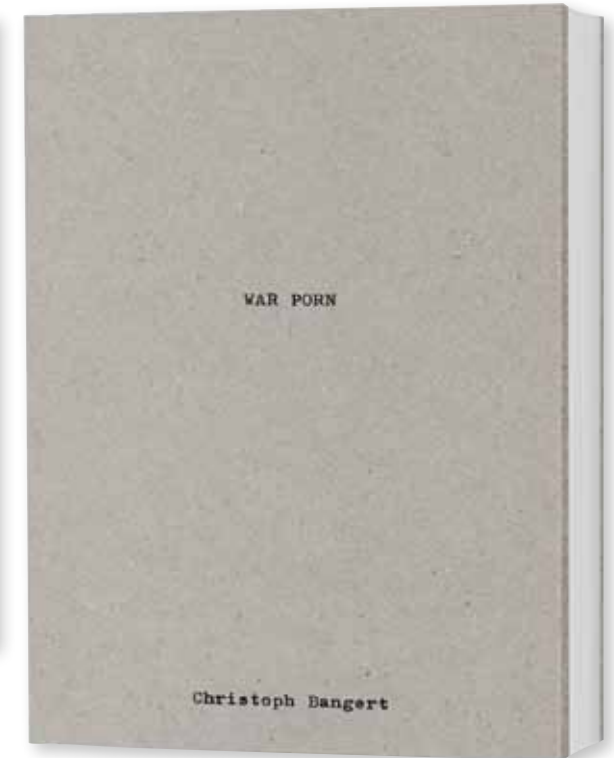

Nadav Kander is voor mij een steeds interessanter wordende fotograaf. Zoals ik elders in dit blad al aangaf, exposeert hij momenteel nieuw werk op het fotofestival van Arles. Werk dat hij met een grootformaatcamera maakte van voormalige atoomproefgebieden op de grens van Rusland en Kazachstan, ondermeer in de omgeving van het beroemde, voor een deel opgedroogde Aralmeer. De foto's tonen vooral verlaten landschappen en ruïnes en doen soms denken aan schilderijen uit de Romantiek. Ze werden te boek gesteld in een prachtige publicatie van de Duitse uitgever Hatje Cantz. En wel onder de titel 'Dust', een verwijzing naar de Bijbelse tekst 'want stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren'. Kander fotografeerde in een gebied waar tot 1989 honderden atoombommen tot ontploffing werden gebracht. In zijn boek spreekt hij over een cynisch experiment waar de plaatselijke bevolking het slachtoffer van werd. Voor hem zelf was het werk ter plaatse ook bepaald niet zonder risico. Zijn tikkende Geigerteller moest hem er af en toe aan herinneren niet al te zeer op te gaan in de schilderachtige schoonheid van het verval. En het was niet op de laatste plaats die esthetiek die hem naar dit verlaten gebied gedreven had. Net zoals zoveel kunstenaars vóór hem vindt hij ruïnes mooi, schrijft hij op het einde van zijn boek. 'Maar het is de combinatie van schoonheid en vernietiging, schoonheid

en melancholie, die me echt aantrekt. Als die twee dingen samenkomen gebeurt er iets, ongeacht of ik met mensen werk of met landschappen.'

■ **Nadav Kander: Dust** Hatje Cantz
ISBN 978-3-7757-3843-9
Prijs €65,-

'Waarom trekken beelden van anderen ellende ons zo aan? Produceer ik "oorlogsporno"? Dit schrijft Christoph Bangert in een toelichting bij zijn boek 'War Porn'. De Duitse fotograaf heeft in diverse brandhaarden van de wereld gewerkt. Regelmatig stond hij voor het dilemma: wel of niet fotograferen? Want sommige dingen of situaties zijn te gruwelijk om vast te leggen – is het niet voor jezelf dan wel voor het medium waarvoor je werkt. Bij wijze van experiment zette Bangert een rem op zijn zelfcensuur en selecteerde een aantal, meestal ongepubliceerde, foto's uit het afgelopen decennium. Het door Kehrer uitgegeven boek werd mede vormgegeven door Teun van der Heijden. Het heeft het formaat van een pocket en ziet er zonder rug en met de titel in simpele typeletters enigszins onbeduidend uit. De inhoud is een ander verhaal. Doordat sommige bladzijden bewust nog niet losgesneden zijn kun je de ergste foto's overslaan. Maar ook als je op deze manier het boekje 'censureert' blijven er genoeg

akelige, vaak bloederige beelden over. 'War Horror' zou ook een titel kunnen zijn geweest. Ik laat de dichte bladzijden voorlopig ongeopend. De fotobijchriften achterin het boek geven al aan waarover de betreffende foto's gaan. In een epiloog haalt Bangert herinneringen op aan de oorlogsverhalen van zijn grootvader, een overtuigde nazi. Geen spoor van menselijke ellende op de erbij geplaatste oude kiekjes van opa en zijn strijdmakkers. 'Hij diende als een militaire dokter bij de Wehrmacht in Rusland', schrijft de fotograaf. 'Hij moet onvoorstelbare dingen hebben gezien. Het enige waarover hij ooit sprak was over zijn paard.'

■ **Christoph Bangert: War Porn** Kehrer Verlag
ISBN 978-3-86828-497-3
Prijs €29,90

Met de Duitse inval in België op 4 augustus 1914 begon daadwerkelijk de Eerste Wereldoorlog. 'De Grote Oorlog' werd ze genoemd. En die naam komt ook voor in de titel van een prachtig boek dat de Belgische uitgeverij Hannibal op de markt bracht in het kader van het herdenkingsjaar 2014. De letters en cijfers van de titel 'De Grote oorlog 1914-'18' zijn in

verdiept reliëf aangebracht op de voorkant. Ze lijken te symboliseren hoe diep de herinneringen aan deze 20ste eeuwse nachtmerrie gegrift staan in het geheugen van vele Belgen. Het boek bevat 175 foto's die afkomstig zijn uit de bijzonder rijke collectie van het in Ieper gevestigde In Flanders Fields Museum. Het gaat om nooit eerder gepubliceerd materiaal uit fotoalbums en privéarchieven én om persfotografie. De selectie geschiedde door de uitgever in samenwerking met de bekende Belgische fotograaf Stephan Vanfleteren. Talloos zijn de boeken over de Eerste Wereldoorlog die recentelijk verschenen of de komende tijd nog uitgegeven zullen worden. Maar als het om historische foto's gaat ken ik uit het Nederlands taalgebied geen enkel modern boek dat zo schitterend is als 'De Groote Oorlog'. Dat zal vermoedelijk ook te danken zijn aan het feit dat er (mede) geselecteerd is met de ogen van een fotograaf. Er zitten fenomenale foto's bij. Zo werd ik ondermeer

getroffen door de bijna abstracte foto van een letterlijk plat gebombardeerd landschap aan de IJzer en door een foto van honderden Duitse soldaten die in hun blootje verkoeling zoeken in de zee bij Oostende. De foto's zijn ondergebracht in vijf hoofdstukken. Eerst komen de vier elementen aarde, water, vuur en lucht en daarna volgt nog een klein hoofdstukje, getiteld 'Gruwel'. Ja, gruwelijke foto's ontbreken ook hier niet. En hoewel sommige kijkers er liever niet mee geconfronteerd zullen worden, passen ze wel in het prachtig gecomponeerd geheel.

■ De Groote Oorlog 1914-'18
Piet Chielens (t)
Hannibal
ISBN 978-94-9137-654-2
Prijs €35,50

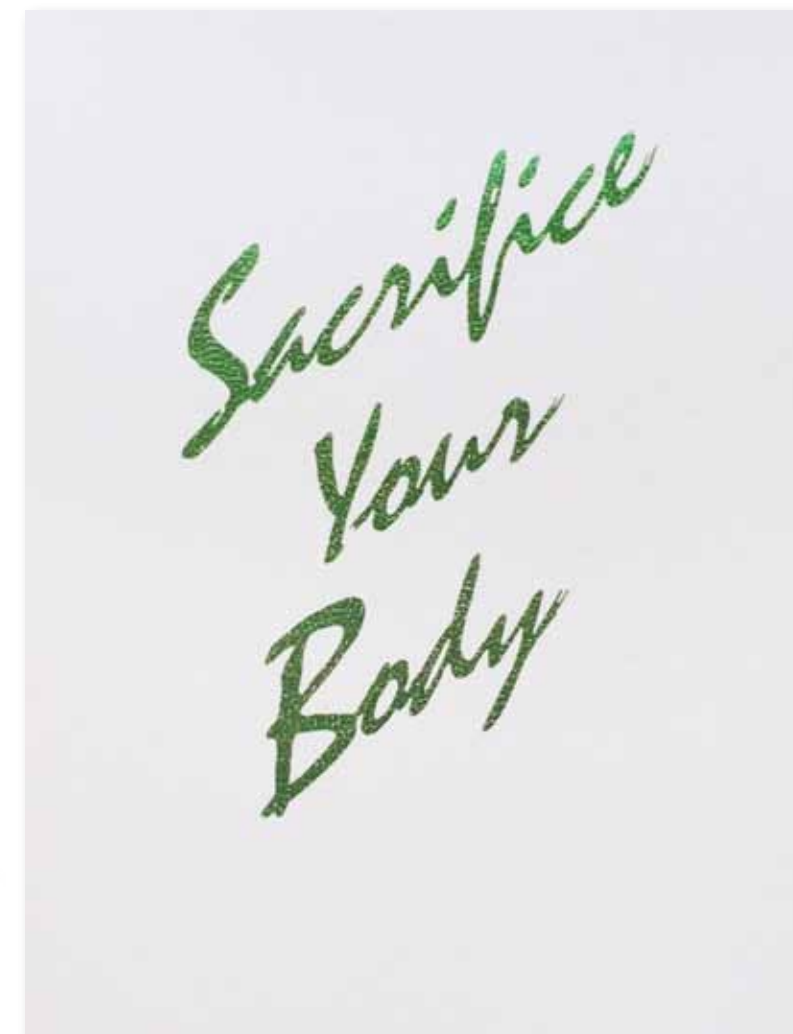
De Anne Frank Stichting, de Unie van Waterschappen, Bits of Freedom, Moslimvrouwenvereniging Al Nisa, Stichting

Bevordering van Volkskracht. Zo maar een greep uit de tachtig besturen van Nederlandse non-profit organisaties die Taco Anema vereeuwigd heeft in zijn boek 'Overleg. Nederland bestuurt zichzelf'. Hij deed dat tussen 2009 en 2014 en het mooi vormgegeven boek kan mede dankzij begeleidende teksten beschouwd worden als een boeiend tijdsdocument. Het zijn zeer uiteenlopende gezelschappen en je kunt er een spel van maken om te raden om wat voor club, stichting of vereniging het gaat. Het register achterin geeft uitkomst en vermeldt meestal zelfs ook de agenda van de betreffende bestuursvergadering. Anema heeft er overigens niet voor gekozen om de bestuursleden aan het werk te fotograferen maar laat ze poseren en heeft de regie. Het zijn met groot vakmanschap gemaakte foto's waarop heel veel details te zien zijn, zowel wat de geportretteerden betreft als de ruimtes waarin vergaderd wordt, van deftige zaal tot een of ander buurthuis. Het boekontwerp versterkt soms de kontras-

ten, bijvoorbeeld door leden van de Stichting Moskee Badr en Scholen te plaatsen naast leden van het Koninklijk Wiskundig Genootschap. Sommige foto's maken extra nieuwsgierig. Wat zijn twee mannen en twee vrouwen in een doorsnee huiskamer op papier aan het zetten – trouwens een van de zeldzame actiefoto's in het boek – van wie we enkel weten dat ze het bestuur vormen van gymnastiekvereniging 'Salto'? Mooi, dat we bij de Nederlands-Turkse stichting Fidan de Nachtwacht van Rembrandt aan de muur zien hangen. Meer dan eens doen Anema's foto's denken aan dat soort groepsportretten uit onze Gouden Eeuw. Ze zullen met de tijd nóg interessanter worden.

■ Taco Anema: Overleg. Nederland bestuurt zichzelf. Met teksten van Els Barents, Abdelkader Benali, Caroline Hanken en Henk van Os
Boekontwerp Irma Boom
Nai010 Uitgevers
ISBN 978-94-6208-128-4
Prijs €49,50

Het fotoboek 'Le Luxe' (2011) van de Amerikaanse fotograaf Roe Ethridge heb ik nooit in handen gehad. Ik ken het alleen van het derde deel van 'The Photobook' van Parr en Badger. De daarin opgenomen afbeeldingen en beschrijving spreken me niet direct aan. Evenmin kan ik warm lopen voor Ethridges nieuwe boek 'Sacrifice Your Body'. Als ik in het door de fotograaf zelf vormgegeven boek begin te bladeren vraag ik me eerst af: waar gaat dit over? Maar al snel meen ik een verhaallijn te pakken te hebben. Het gaat over een autoreis door Florida, een reis die vreemd genoeg onderbroken wordt door beelden van nachtelijke Parijs en die ermee eindigt dat de auto te water raakt. De reeks foto's die daarna volgen zijn nogal divers van aard, al doen ze me wel vaak denken aan reclame- en modefotografie uit luxe lifestyle bladen. Op de laatste bladzijde staat een tekst waarin Ethridge vertelt over die pechdag dat zijn auto te water raakte toen hij even uitstapte om foto's te maken van een suikerrietonderneming. Maar verder? Hopelijk kom ik nog eens iemand tegen die het boek wél interessant vindt en die me dan ook uit kan leggen waarom. Misschien is het voor mij te postmodern. Aan de andere kant ben ik wel iets nieuwsgieriger geworden naar 'Le Luxe'...

■ Roe Ethridge: Sacrifice Your Body
MACK
ISBN 9781907946615
Prijs €45,-

Verder verschenen onder meer:

- Leon Levinstein. Bezorgd door Howard Greenberg en Bob Shamis Steidl. ISBN 978-3-86930-443-4. Prijs €68,-
- Hans de Bruijn: Atelier: 90 kunstenaarsportretten 99 Uitgevers/Publishers. ISBN 978-90-78670-36-0. Prijs €30,-
- Mark Cohen: Dark Knees LE BAL/Éditions Xavier Barral. ISBN 978-2-36511-042-6. Prijs €45,-
- Shomei Tomatsu: Chewing Gum and Chocolate Kehrer. ISBN 978-3-86828-498-0. Prijs €49,90
- Rosalind Fox Solomon: Them MACK. ISBN 9781910164013. Prijs €30,-
- Suzanne Perrottet: Bewegungen/Movements Edition Patrick Frey. ISBN 978-3-905929-50-8. Prijs €70,-
- Henk Van Rensbergen: Abandoned Places – The Photographer's Selection Lannoo. ISBN 9789401418072. Prijs €45,-

Meer hierover in een volgend nummer van De FOTograaf